© Український переклад. О. В. Фешовець, 1992.

Nullus enim locus sine genio est (1).

Servius

"La musique,— говорить Мармонтель у тих "Contes Moraux" (2), які у всіх наших перекладах ми вперто називаємо "Повчальні оповіді", неначе глузуючи з їхнього змісту,— la musique est le seul des talents qui jouissent de lui meme; tous les autres veulent des temoins" (3). Тут він змішує втіху від мелодійних звуків із здатністю їх творити. Як і будь-який інший, музикальний талант може принести цілковиту насолоду, коли нема свідка, щоб оцінював гру чи спів. Тільки це і єднає його з іншими талантами: його виявами можна втішатися на самоті. Думка, яку оповідач не спромігся чітко висловити чи якою просто пожертвував задля національної любові до гострого слівця, є, безумовно, слушною: адже чим складніша музика, тим більше потрібна самотність для її належної оцінки. З таким твердженням відразу ж погодяться ті, хто любить ліру задля неї самої і її духовного впливу. Але є ще одна втіха, доступна грішним смертним,— і, мабуть, єдина, яка навіть більше, ніж музика, потребує самотності. Я маю на увазі щастя, яке відчуваєш під час споглядання природи. Правду кажучи, якби людина прагнула як слід побачити славу Бога на землі, то вона мала б споглядати її на самоті. Для мене принаймні ознаки не тільки людського, а й будь-якого життя взагалі псують краєвид — тиху, вкриту зеленню землю, стають ворогами її духові-покровителю. Я справді люблю милуватись темними долинами, сірими скелями, мовчазно-усміхненими водами, лісами, які постійно зітхають у півсні, і гордими горами, що пильно стережуть усе навкруги,— люблю милуватись ними, як грандіозними частинами одухотвореної, чутливої єдності,— єдності, форма якої (сфера) найдосконаліша і найповніша; шлях якої проліг між пов'язаних небесних планет; смиренним служкою якої є місяць, а сувереном — сонце; жива вона — вічно, думає — про Бога, втішається — знанням, свою долю шукає в безмірі; її уявлення про нас близьке до вашого власного уявлення про

animalculae, якими кишить наш мозок, натомість ми сприймаємо ту цілість як щось бездушне, суто матеріальне,— мабуть, так сприймають нас і ці animalculae.

(1) Нема краю без духа-покровителя (латин.).

(2) Moraux тут походить від moeurs і означає "світський" чи "звичаєвий" (прим. автора).

(3) Музикальність — єдиний самодостатній талант; усі інші потребують свідків (фр.).

Наші телескопи й математичні дослідження щодня переконують,— незважаючи на теревені найбільш неосвіченого духовенства,— що Всемогутній звернув якнайпильнішу увагу на космос, отже, на довколишній безмір. Орбіти, якими рухаються зірки, якнайкраще відповідають умовам безперешкодного пересування якнайбільшої кількості тіл. Форми цих тіл саме такі, щоб у даній оболонці вмістити якомога більшу кількість матерії, а їхні поверхні влаштовані так, щоб розмістити густішу популяцію, ніж можуть умістити такі ж поверхні, сплановані по-іншому. Безмежність космосу аж ніяк не свідчить про те, що Бога турбує, чим його заповнити, оскільки може існувати безконечна кількість матерії. Відколи ми ясно усвідомили, що наділення матерії життям є принципом,— навіть, наскільки ми можемо судити, головним принципом,— вияву божественної сили, стає нелогічним уявляти її настільки малою, що вона має лише буденні вияви й далека від величності. Як у колі можна безконечно вміщати кола, і всі вони матимуть спільний далекий центр — Божество, то чи не можна припустити наявність життя в житті, меншого в більшому, і все в межах Божественного Духу? Одне слово, ми безумно помиляємося через свою самовпевненість, вірячи, що людина з її земним чи потойбічним життям має більшу вагу у всесвіті, ніж ті великі "скиби долини", які вона обробляє і зневажає, не визнаючи в них існування душі лише з тієї причини, що не помічає її проявів (1).

Такі й подібні химери завжди надавали моїм роздумам серед гір і лісів, біля річок і океану відтінку, який щоденний світ не забарився б назвати фантастичним. Мої прогулянки на природі були довгі, часті і здебільшого самотні, я був сповнений допитливості, і цікавість, з якою я блукав по туманних глибоких долинах чи споглядав небеса, відбиті в численних прозорих озерах, посилювалась від думки, що я блукаю і споглядаю сам-один. Що за легковажний був француз (2), який, посилаючись на добре відому роботу Ціммермана, сказав, що "la solitude est une belle chose; mais il faut quelqu'un pour vous dire que la solitude est une belle chose" (3). Що ж, вислів дотепний, але необхідність — це те, чого не існує.

(1) Помпоній Мела в своєму трактаті "De Situ Orbis" стверджує, що "або світ — велика тварина або" etc. (прим. автора).

(2) Баньзак (прим. автора).

(3) Самотність — прекрасна річ, але необхідно, щоб хтось сказав, що самотність — прекрасна річ (фр.).

Під час однієї моєї самотньої прогулянки по далекому краю гір, серед печальних звинних рік і меланхолійних сонних озер, мені трапились річечка і острів. Це діялось у зеленолистому червні, і я опустився на моріжок у затінку невідомого мені духмяного куща, так що, втішаючись природою, міг і дрімати. Я відчув, що лише так треба дивитись на навколишнє, вже немов повите якимсь маревом.

З усіх сторін,— крім заходу, де от-от мало сісти сонце,— здіймалися зелені стіни лісу. Річечка, круто завертаючи, зникала з очей і, здавалося, мов не маючи виходу з в'язниці, просто поглиналася темною зеленню дерев на сході, тоді як з протилежного боку (так увижалось мені, коли я простерся горілиць) безшумно і безперервно спадав у долину яскравий малиново-золотистий водоспад призахідного неба.

Не далі середини того місця, куди сягав мій мрійливий погляд, на водяній гладіні спочивав круглий острівець, укритий буйною зеленню.

Так берег з тінню злиті були,

Що наче в просторі висіли,-

прозора вода так скидалася на дзеркало, що ледве можна було відділити її кришталеві володіння від заросло смарагдовою травою берега.

З місця, де я сидів, я міг одним поглядом охопити східний і західний краї острівця, і я помітив, що вони значно відрізняються. Західний був сяйливим гаремом садових красот. Він виблискував і рум'янився під навскісним сонячним промінням, радісно сміючися квітами. Низенька пружна духмяна трава рясніла асфоделями. Гнучкі, веселі, бадьорі, яскраві і зграбні дерева обрисами і листом нагадували Схід, кора в них була гладенька, лискуча і барвиста. Все, здавалося, повнилось життям і радістю. Хоча з небес не дмухав жоден вітерець, усе навкруги коливалося завдяки незліченним метеликам, дуже схожим на квітучі тюльпани, які раптом знялися в повітря (1).

(1) Florem putares nare per liquidum aethera (2). Коммір (прим, автора).

(2) Ти вважаєш, ніби квіти народжуються з текучого ефіру (латин.).

Натомість східний край острова поглинала найгустіша тінь. Похмурі, проте гарні і ласкаві сутінки повили геть усе. Темні, сумні дерева печально хилилися, набираючи величних, примарних і покручених обрисів, що навіювали думки про смертельну тугу і передчасну смерть. Трава була темна, мов кипарис, її стеблини поникли; де-не-де видніли низенькі й вузенькі, не дуже довгі горбики: ніби й могили, а проте ні, дарма що на них розрослися рута і розмарин. Дерева важкою тінню падали на воду і, здавалося, ховали її в річці, сповнюючи смутком

глибини. Мені ввижалось, немов тінь, йдучи за сонцем, що спускалось дедалі нижче, понуро відділялася від стовбура, що породив її, і тонула в потоці, тоді як інші тіні тут же виходили з дерев, займаючи місце похованих попередників.

Ця думка, заполонивши мою уяву, схвилювала її, і я полинув у мрії. "Якщо десь і був зачарований острів,— сказав я собі,— то це він. Це прихисток кількох добрих Фей, які залишились після загибелі свого племені. Чи не їхні ті зелені могили? Чи розстаються вони з життям так само, як люди? Чи, вмираючи, не марніють вони тужливо, крапля за краплею віддаючи Богові життя, так як оці дерева відділяють тінь за тінню, розчиняючись у глибинах? Чи смерть не поглинає життя фей так само, як ота вода всотує тіні дерев, стаючи ще чорнішою?"

Поки я мріяв, напівзаплющивши очі, сонце швидко пішло на спочинок. Прудкі струмені кружляли навколо острова, несучи великі сліпучо-білі шматки платанової кори,— і з того, як вони ковзали по воді, моя фантазія висновувала що завгодно, мені здавалося, що одна з тих Фей, про яких я думав, повільно заплила в темряву з освітленого західного краю острова, вона випросталась у на диво благенькому човнику і штовхала його майже примарним веслом. Під променями, що барилися згаснути, вся її постава виказувала радість, але, запливаючи у тінь, вона повнилась тугою. Плавно линучи, Фея нарешті обминала острівець і випливала на світло. "Оберт, щойно зроблений Феєю,— розважав я мрійливо,— це коротенький рік її життя. Вона проминула вже зиму і літо. На рік вона ближче до смерті. Як я не помітив, що в сутінках тінь полишила її і опустилась у темну воду, зробивши чорноту ще чорнішою?"

Знову з'явився човен з Феєю, але в її поставі було більше журби й непевності, менше спокійної радості. Вона й далі пливла зі світла в темряву (яка вмить згусла), і її тінь знов опустилась в ебенову воду, розчинившись у мороці. Знов і знов вона пропливала навколо острова (сонце вже ладналося спати) і з кожною появою ставала ще більш печальна, знесилена і тьмяна; щоразу, коли вона занурювалась у

темряву, від неї відділялась дедалі темніша тінь, потопаючи в усе густішому мороці. Врешті, коли згасли й останні промені, Фея — блідий привид тієї, що була спочатку,— печально запливла на човні в ебеновий потік, а чи вийшла звідти — сказати не можу, бо темрява повила все навкруги і я більше не бачив її чарівливої постаті.